

HOMOSEKSUALNOST U DOKUMENTU PAPINSKE BIBLIJSKE KOMISIJE ŠTO JE ČOVJEK?

Božidar MRAKOVČIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10 000 Zagreb
bmrakovcic@yahoo.com

Sažetak

Članak obrađuje temu homoseksualnosti u najnovijem dokumentu Papinske biblijske komisije naslovljenom *Što je čovjek? Putokaz za biblijsku antropologiju* (br. 185 – 195) u kontekstu suvremene biblijske rasprave o toj problematici. Dokument tumači osam biblijskih tekstova koji problematiziraju homoseksualnu praksu: Post 19; Suci 19; Pnz 22,5; Lev 18,20; 20,13; 1 Kor 6,9; 1 Tim 1,10; Rim 1,26-27). Cilj rada je uočiti način na koji taj dokument vrednuje navedene biblijske tekstove, a time i njegov doprinos suvremenoj raspravi o ulozi Biblije u moralnoj prosudbi homoseksualnosti. Članak najduže raspravlja o pomalo neočekivanoj interpretaciji koju taj dokument PBK-a donosi o grijehu Sodome te je kritički prosuđuje. Autor čita brojeve posvećene homoseksualnosti u kontekstu opće strukture biblijske antropologije kako je izložena u rečenom dokumentu te zaključuje da istina o homoseksualnosti nije sadržana tek u malobrojnim biblijskim tekstovima o homoseksualnosti, nego ponajprije u okviru cjelokupne biblijske antropologije utemeljene na teologiji stvaranja (usp. Post 1 – 3). Način na koji dokument Papinske biblijske komisije *Što je čovjek?* tumači grijeh Sodome sugerira da homoseksualnost nije za Bibliju najveći grijeh. S druge strane jasna i apsolutna osuda homoseksualne prakse u Levitskom zakoniku i kod Pavla važna je i za današnje vrednovanje homoseksualnosti.

Ključne riječi: *Che cosa è l'uomo?*, homoseksualnost, grijeh Sodome, Levitski zakon, Pavao, Biblija i moral

Uvod

Papinska biblijska komisija (PBK) objavila je 16. prosinca 2019. godine svoj najnoviji dokument nazvan *Što je čovjek? Putokaz za biblijsku antropologiju* (dalje:

Dokument).¹ U prezentaciji toga dokumenta prefekt Kongregacije za nauk vjere kardinal Luis Ladaria istaknuo je njegove dvije osnovne novine: nov je sadržaj jer je to prvo »organsko izlaganje svih glavnih elemenata« biblijske antropologije, a nov je i način izlaganja jer se u svakom od četiriju poglavlja dokumenta polazi od Post 2 – 3, temeljne pripovijesti za biblijsku antropologiju,² koja služi »kao ključ i vodilja za cjelokupnu prezentaciju sadržaja«³.

Ondašnji tajnik Papinske biblijske komisija Pietro Bovati u svom predstavljanju ističe da taj dokument nudi »sintezu božanskog plana za čovjeka«. Božju se volju pokušava ponajprije otkriti na temelju izvještaja o stvaranju da bi se onda prešlo na ljudsku povijest kao »konkretno mjesto u kojem Božji plan teži ostvarivanju«⁴. Dokument će tako unutar trećeg poglavlja naslovljenog »Ljudska obitelj« (br. 150 – 266) najprije govoriti o ljubavi između muškarca i žene kako je ona božanskim planom zamišljena (br. 150 – 170) da bi se potom prešlo na bračnu zajednicu u konkretnoj ljudskoj povijesti (br. 171 – 195) s njezinim problematičnim aspektima (br. 172 – 180: poligamija, miješani brakovi i rastava) i transgresivnim modalitetima (br. 181 – 195: incest, preljub, prostitucija, homoseksualnost). Od navedenih modaliteta koji predstavljaju ozbiljno odstupanje od izvornog Božjeg plana Dokument će daleko najviše prostora posvetiti upravo homoseksualnosti (185 – 195) što odražava aktualnost te problematike, kako u suvremenom društvu tako i u Crkvi. Cilj ovog rada je uočiti način na koji Dokument vrednuje biblijske tekstove o homoseksualnosti, a time i njegov doprinos u suvremenoj raspravi o ulozi Biblije u moralnoj prosudbi istospolne prakse.

U razradi ćemo slijediti logiku Dokumenta: uvodni br. 185 ukratko predstavlja suvremenu raspravu oko normativne vrijednosti biblijskih tekstova o homoseksualnosti; u br. 186 – 188 prilično se detaljno egzegetiraju biblijske pripovijesti u kojima se pojavljuje homoseksualnost: pripovijest o grijehu Sodome (Post 19,1-11) i s njom usko povezana pripovijest o zločinu u Gibej (Suci 19); u br. 189 – 190 Dokument ukratko analizira tri zakonska

¹ PONTIFICIA COMMISSIONE BIBLICA, *Che cosa è l'uomo? Un itinerario di antropologia biblica*, Città del Vaticano, 2019. Prijevod tog dokumenta na hrvatski jezik još nije objavljen. Svi navedeni citati iz tog dokumenta u ovom članku su autorov prijevod.

² PONTIFICIA COMMISSIONE BIBLICA, *Che cosa è l'uomo?*, 4.

³ Tako to definirao Carlos GRANADOS GARCÍA, *Sobre la homosexualidad en el documento «¿Qué es el hombre?» de la PCB*, u: *Scripta Theologica*, 53 (2021.) 1, 192.

⁴ Usp. Pietro BOVATI, »Che cosa è l'uomo?« Il nuovo Documento della Pontificia Commissione Biblica, u: *La Civiltà Cattolica*, 171 (2020.) 1, 210.

teksta od kojih dva zadnja izričito tretiraju homoseksualnu praksu (Pnz 22,5; Lev 18,22; 20,13); u br. 191 – 194 slijedi analiza triju Pavlovih tekstova koji problematiziraju homoseksualnost (1 Kor 6,9-10, 1 Tim 1,9-10, Rim 1,26-27); rasprava o značenju i važnosti biblijskih tekstova o homoseksualnosti završava u br. 195 kratkim zaključkom.

1. Pitanje normativnosti biblijskih tekstova o homoseksualnosti u Dokumentu

Uvodni broj o homoseksualnosti započinje tvrdnjom koja očito tu temu želi smjestiti u širi kontekst trećeg poglavlja koje govori o ljudskoj obitelji (br. 150 – 266), a unutar toga o ljubavi između muškarca i žene (br. 158 –207). Dokument naime veli: »Bračna institucija (stabilni odnos između muškarca i žene) je u čitavoj biblijskoj tradiciji evidentna i normativna; nema primjera istospolne veze u Bibliji koja bi bila pravno priznata« (br. 185). Sličnu tvrdnju nalazimo i na početku odsjeka »Bračna zajednica u ljudskoj povijesti: problemi, normative i prekršaji« (br. 171 – 195) unutar kojeg se govori i o homoseksualnosti (185 – 195): »Antropološka perspektiva koju Biblija promiče zapravo je ona koja prepoznaje u ljubavnom odnosu između muškarca i žene ostvarenje projekta koji je Stvoritelj htio za ljudsko biće (Post 1 – 2)« (br. 171). Time Dokument poštuje vlastiti cilj da »bude vjerna interpretacija čitava Pisma s obzirom na antropološku temu« (br. 4) kao i vlastitu uputu da ga treba čitati imajući na umu »da svaki pojedini aspekt čini dio opće strukture biblijske antropologije, koja se adekvatno razumije tek u općem sastavu« (br. 2). Dakle, biblijski nauk o homoseksualnosti ne temelji se tek na nekoliko biblijskih mjesta koje će Dokument u nastavku protumačiti, nego na antropologiji izraženoj u Post 1 – 2, a prisutnoj u cjelokupnoj biblijskoj objavi o ljudskoj seksualnosti, ispravno prakticiranoj isključivo u braku između muškarca i žene (usp. Post 1,26-27; 2,18-25).⁵

Time Dokument na indirektan način već unaprijed daje odgovor na činjenicu da Sveto pismo o homoseksualnoj praksi »raspravlja u malo tekstova« (br. 185)⁶ kao i svima onima koji na temelju toga zaključuju da Biblija

⁵ C. Granados García primjećuje da sam Dokument, ističući u br. 150 kako odnos između muškarca i žene u Bibliji nije sustavno tretiran, ali je kao tema prisutan od njene prve do posljednje stranice, ukazuje da je pogrešno misliti da je neko pitanje u Bibliji, ukoliko nije eksplicitno tematizirano, ujedno i manje važno. Usp. Carlos GRANADOS GARCÍA, *Sobre la homosexualidad en el documento «¿Qué es el hombre?» de la PCB*, 196.

⁶ Dokument se u svojoj raspravi ograničava na sljedećih osam biblijskih tekstova: Post 19; Suci 19; Pnz 22,5; Lev 18,22; 20,13; Rim 1,26-27; 1 Kor 6,9-10; 1 Tim 1,10. Gagnon u istu kategoriju tekstova svrstava i Post 9,20-27, Ez 16,50, Jd 7, 2 Pt 2,7 kao i tekstove koji se

nije zainteresirana za tu rubnu temu te da Biblija ne treba biti kriterij za današnje vrednovanje homoseksualnosti.⁷ Na isto pitanje Dokument, opet indirektno, odgovara i na taj način što problematici homoseksualnosti posvećuje čak jedanaest brojeva (185 – 195), a incestu tek dva broja (181 – 182). Očito zato što je incest, za razliku od homoseksualnosti, danas univerzalno prepoznat kao neprihvatljiv. Tako i Biblija rijetko spominje homoseksualnost jer je ta stvarnost, zbog njezine jasne neprihvatljivosti, bila vrlo rijetka pojava i to kako u starozavjetnoj povijesti izabranog naroda tako i u ranoj Crkvi.⁸

Dokument u br. 185 vrlo jasno i sveobuhvatno opisuje razloge zbog kojih toj temi pridaje toliku važnost: »Već se neko vrijeme, posebno u zapadnoj kulturi, pojavljuju glasovi neslaganja s obzirom na antropološki pristup Svetoga pisma, kako ga Crkva razumije i prenosi u njegovim normativnim aspektima.« U nastavku se precizira o kakvim se aspektima radi: aktualnu biblijsku antropologiju smatra se arhaičnom, povijesno uvjetovanom i znanstveno prevladanom osobito s obzirom na »isključivo vrednovanje heteroseksualnog braka«. Traži se naprotiv prihvaćanje »homoseksualnosti i homoseksualnih brakova kao legitimnog i dostojnog izraza ljudskog bića«. Dokument u istom broju konstatira kako se »ponekad« zna reći da »Biblija govori malo ili ništa o ovoj vrsti erotskog odnosa, koji stoga ne treba osuđivati, također i zato što se često bezrazložno miješa s drugim poremećenim seksualnim ponašanjima« (br. 185).⁹ Dokument se očito ne obazire previše na tu optužbu jer

prema njemu odnose na homoseksualnu kultnu prostituciju: Pnz 23,17-18; 1 Kr 14,24; 15,12; 22,46; 2 Kr 27,7; Job 36,14 i Otk 21,8; 22,15. Usp. Robert A. J. GAGNON, *The Bible and Homosexual Practice. Texts and Hermeneutics*, Nashville, 2002., 432. Od biblijskih tekstova koji navodno odobravaju homoseksualnu praksu Dokument kratko spominje tek Davidovu tužaljkicu za Jonatanom (usp. 2 Sam 1,26) uz napomenu da se veličanje njihova prijateljstva »ne može smatrati naznakom u korist priznanja homoseksualnosti u izraelskom društvu« (br. 188). Argumente onih koji smatraju da je odnos Davida i Jonatana imao homoerotske komponente vidi u: Thomas RÖMER, *Homosexualität und die Bibel. Anmerkungen zu einem anachronistischen Diskurs*, u: *Jahrbuch für Biblische Theologie*, 33 (2018.), 59-62.

⁷ Usp. Isto, 48.

⁸ Usp. Horst Robert BALZ, *Biblische Aussagen zur Homosexualität*, u: *Zeitschrift für Evangelische Ethik*, 31 (1987) 1, 64. Činjenicu da homoseksualnost u Novom zavjetu igra tek sporednu odluku H. R. Balz objašnjava pretpostavkom da je ona u ranokršćanskim zajednicama bila ili isključena ili barem nigdje javno zastupljena pa se o njoj tako malo i raspravljalo. Širu diskusiju o tom pitanju vidi u: Robert A. J. GAGNON, *The Bible and Homosexual Practice*, 432-441.

⁹ Brojni su autori koji na taj način tumače biblijske tekstove o homoseksualnosti. Uz već navedenog Römera izdvajamo: John BOSWELL, *Christianity, Social Tolerance, and Homosexuality. Gay People in Western Europe from the Beginning of the Christian Era to the Fourteenth Century*, Chicago, 1980.; Robin SCROGGS, *The New Testament and Homosexuality*.

homoseksualnost smješta u transgresivne modalitete (br. 181 – 195) zajedno s incestom, preljubom i prostitucijom i samim time anticipira njezino negativno biblijsko vrednovanje.¹⁰ No u želji da se provjeri opravdanost navedenih prigovora, Dokument će u sljedećim brojevima analizirati biblijske tekstove u kojima se homoseksualnost osuđuje, precizirajući pritom da »Biblija ne govori o erotskoj istospolnoj sklonosti, nego samo o homoseksualnim činima« (br. 185).¹¹

Prije nego što će preći na tumačenje konkretnih biblijskih tekstova u kojima se homoseksualnost osuđuje, Dokument upozorava ne samo da takvih tekstova nema mnogo nego i na to da su različiti, ne samo po književnoj vrsti nego i po važnosti. Štoviše, za dva uobičajena teksta (Post 19 i Suci 19) na kraju će se pokazati da za tu temu uopće nisu važna jer »neprikladno evociraju taj aspekt« (br. 185).

Contextual Background for Contemporary Debate, Philadelphia, 1983.; George R. EDWARDS, *Gay/Lesbian Liberation. A Biblical Perspective*, New York, 1984.; William L. COUNTRYMAN, *Dirt, Greed, and Sex. Sexual Ethics in the New Testament and Their Implications for Today*, Philadelphia, 1988.; Daniel HELMINIAK, *What the Bible Really Says About Homosexuality*, San Francisco, 1994.; Bernadette J. BROOTEN, *Love Between Women. Early Christian Responses to Female Homoeroticism*, Chicago, 1996.; Martti NISSINEN, *Homoeroticism in the Biblical World*, Minneapolis, 1998.; William LOADER, *The New Testament on Sexuality*, Eerdmans, 2012.; James V. BROWNSON, *Bible, Gender, Sexuality. Reframing the Church's Debate on Same-Sex Relationships*, Grand Rapids, 2013.; Matthew VINES, *God and the Gay Christian. The biblical Case in Support of Same-Sex Relationships*, New York, 2014.; Robert Karl GNUSE, *Trajectories of Justice. What the Bible Says about Slaves, Women, and Homosexuality*, Eugene (Oregon), 2015.

¹⁰ Od autora koji ostaju na toj tradicionalnoj liniji, uz već navedenog Gagnona, izdvajamo: Maurice GILBERT, *La Bible et l'homosexualité*, u: *Nouvelle Revue Théologique*, 109 (1987) 1, 78-95; David WRIGHT, *Homosexuality. The Relevance of the Bible*, u: *The Evangelical Quarterly*, 61 (1989) 4, 291-300; Gordon J. WENHAM, *The Old Testament Attitude to Homosexuality*, u: *The Expository Times*, 102 (1991) 12, 359-363; Richard B. HAYS, *Awaiting the Redemption of Our Bodies. The Witness of Scripture Concerning Homosexuality*, Louisville, 1994.; Richard B. HAYS, *The Moral Vision of the New Testament. A Contemporary Introduction to New Testament Ethics*, San Francisco, 1996.; Donald J. WOLD, *Out of Order. Homosexuality in the Bible and the Ancient Near East*, Grand Rapids, 1998.; James DE-YOUNG, *Homosexuality. Contemporary claims examined in light of the Bible and other ancient literature and law*, Grand Rapids, 2000.; Willard M. SWARTLEY, *Homosexuality. Biblical interpretation and moral discernment*, Waterloo, 2003.; Marinko VIDOVIĆ, *Homoseksualnost u Bibliji*, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 12 (2004.) 6, 435-442; Richard DAVIDSON, *The Flame of Yahweh*, Ada (MI), 2007.; Innocent HIMBAZA – Adrian SCHENKER – Jean Baptiste ÉDART, *The Bible on the question of homosexuality*, Washington, 2012.; Kevin DE-YOUNG, *What Does the Bible Really Teach About Homosexuality?*, Wheaton (IL), 2015.

¹¹ S tom se tvrdnjom ne bi složio W. Loader, koji misli da Pavao u Rim 1 smatra grešnim ne samo homoseksualnu praksu nego i homoseksualnu sklonost, koja za Pavla predstavlja iskrivljenu seksualnu orijentaciju, plod iskrivljenog odnosa s Bogom. Usp. William LOADER, *Reading Romans 1 on Homosexuality in the Light of Biblical/Jewish and Greco-Roman Perspectives of its Time*, u: *Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche*, 108 (2017) 1, 134.

2. Grijeh homoseksualnosti u Post 19 i Suci 19

2.1. Dokument o homoseksualnosti u Post 19 i Suci 19

Dokument u sljedeća tri broja (186 – 188) prilično detaljno analizira pripovijest o grijehu i uništenju Sodome (usp. Post 19), po kojoj je istospolno općenje došlo poslovični naziv sodomija, a potom vrlo kratko pripovijest o zločinu u Gibeji (usp. Suci 19), koja je po mnogočemu paralelna prvoj pripovijesti. Na kraju analize tih dvaju starozavjetnih narativnih tekstova, za koje se tradicionalno smatra da osuđuju homoseksualnu praksu, Dokument pomalo iznenađujuće zaključuje da »pripovijest o gradu Sodomi (kao i ona o Gibeji) ilustrira grijeh koji se sastoji u nedostatku gostoljubivosti, povezano s neprijateljstvom i nasiljem prema strancu, tj. s ponašanjem koje stoga zaslužuje da ga se najstrože kazni, jer odbijanje različitog, potrebnog i bespomoćnog stranca predstavlja princip društvenog rastakanja jer u sebi sadrži smrtonosno nasilje koje zaslužuje prikladnu kaznu« (br. 188). U ovom se zaključku homoseksualna praksa stanovnika Sodome nigdje ne spominje. Kako je Dokument došao do takvog zaključka?

Dokument se na početku svoje analize Post 19 (br. 186) najprije kratko osvrće na činjenicu da je ta pripovijest što se tiče homoseksualnosti ne samo općepoznata nego i poslovična jer se smatralo da je Bog uništio Sodomu upravo zbog grijeha homoseksualne prakse. No tekst to nigdje izričito ne kaže. Knjiga Postanka tek na više mjesta naglašava da su žitelji Sodome »veoma opaki, sami grešnici protiv Jahve« (Post 13,13), odnosno da je njihov grijeh »pretežak« (Post 18,20) i da u njemu sudjeluje gotovo čitav grad (usp. Post 18,32). Da bi razjasnio prirodu grijeha žitelja Sodome, Dokument analizira mjesta u pročkoj literaturi koja spominju Sodomu (Iz 1,10; 3,9; Jr 23,14; Ez 16,49) i zaključuje da se u njima »nikada ne aludira na seksualni prekršaj prakticiran u odnosu na osobe istoga spola«, odnosno da proroci etiketiraju Sodomu tek »općenitim naslovom pokvarenog grada« (br. 186).

Razlog za uobičajeno shvaćanje grijeha Sodome kao homoseksualne prakse Dokument vidi u dva kasna novozavjetna teksta (2 Pt 2,6-10 i Jd 7), koji jedini u čitavoj Bibliji odražavaju takvu interpretaciju. Na prvi pogled, ističe Dokument, i sama pripovijest u Post 19 kao da podupire takvo tumačenje: oko Lotove kuće okuplja se cjelokupno stanovništvo Sodome (r. 4) i traže od domaćina da im preda svoja dva gosta da ih »upoznaju«, tj. homoseksualno iskoriste (r. 5). Lot im u zamjenu nudi svoje dvije kćeri »koje još nisu upoznale čovjeka« (r. 8), tj. još uvijek su djevice (br. 186).

No prema Dokumentu to zaista samo naoko tako izgleda. Zapravo, tumači Dokument, pripovijest u Post 19 ne namjerava predstaviti Sodomu kao grad

kojim u cijelosti »dominiraju neukrotive žudnje homoseksualne prirode«, nego radije »prokazuje ponašanje jednog društvenog sloja i politiku koja ne želi s poštovanjem prihvatiti stranca, nego si uzima za pravo da ga ponizi, nasilno ga prisiljavajući podnositi sramotni postupak podčinjavanja« (br. 187). To je, dakle, najveći i jedini grijeh zbog kojeg će Sodoma biti uništena. Lotu će naprotiv upravo zbog njegove gostoljubivosti, ne zato što nije homoseksualac, život biti spašen (usp. Post 19,6). Na sličan način je prethodno i Abraham svojom gostoljubivošću prema trima posjetiteljima zadobio dar očinstva (usp. Post 18,1-8). Potvrdu za takvo tumačenje Dokument pronalazi u Mudr 19,13-17, gdje se aludirajući na žitelje Sodome kaže da su kažnjeni zato »jer su divljom mržnjom mrzili tuđince« (r. 13),¹² kao i u Mt 10,14-15 i Lk 10,10-12, gdje se Sodoma spominje u kontekstu prijetnje kaznom gradovima koji ne prihvate Gospodinove poslanike (usp. br. 187).

Najsnažniju potvrdu za svoju interpretaciju grijeha Sodome Dokument pronalazi u sličnoj pripovijesti u Sucima 19 (usp. br. 188).¹³ U Benjaminovoj Gibei jedan starac, poput Lota došljak u tom gradu, jedini je spreman ugostiti stranca levita iz Efrajima i njegovu inoću, čineći pritom iste geste gostoljubivosti kao i prethodno Abraham (usp. Post 18,1-8) i Lot (usp. Post 19,1-3). Kao nekoć u Sodomi i u Gibei oko starčeve kuće okuplja se, istina, ne čitav grad, nego tek grupa »opakih ljudi« ali s istim zahtjevom »da upoznaju« gosta (r. 22). Želeći sačuvati gosta starac, poput Lota nekada, uzalud nudi nasilnicima u zamjenu svoju kćerku djevicu. Na kraju levit izručuje nasilnicima svoju inoću koja od posljedica silovanja umire (r. 28). Na temelju toga Dokument zaključuje da stanovnike Gibee »nije seksualno privlačio muškarac,¹⁴ nego su se samo željeli nametnuti strancu tako da ga ponize sramotnim postupkom, možda čak s konačnom namjerom da ga ubiju (usp. Suci 20,5)« (br. 188).

2.2. Kritika interpretacije grijeha žitelja Sodome i Gibee u Dokumentu

Takvo tumačenje Dokumenta prema kojem se grijeh žitelja kako Sodome tako i Gibee sastoji isključivo u teškoj povredi gostoprimstva i nema nikakve veze

¹² Postoji i drukčija interpretacija tih redaka. Usp. Giuseppe SCARPAT, *Libro della Sapienza. Testo, traduzione, introduzione e commento*, III, Brescia, 1999., 321-322. G. Scarpata smatra da tekst Mudr 19,13-17 ne suprotstavlja Egipćane i stanovnike Sodome, nego Egipćane i Izraelce, koji su zbog svojeg nemiješanja s nevjernicima bili optuženi za mizantropiju.

¹³ Gnuse navodi čak 24 paralelnih motiva koji povezuju Post 19 i Suci 19. Usp. Robert K. GNUSE, Seven Gay Texts. Biblical Passages Used to Condemn Homosexuality, u: *Biblical Theology Bulletin Volume*, 45 (2015.) 2, 71-72.

¹⁴ Slično taj tekst tumači i M. Gilbert, smatrajući da se žitelji Gibee nisu mogli tako brzo od homoseksualaca pretvoriti u heteroseksualce. Usp. Maurice GILBERT, *La Bible et l'homosexualité*, 81.

s homoseksualnim ponašanjem nije prošlo bez reakcije. Samo par dana nakon izlaska Dokumenta tajnik Kongregacije za nauk vjere mons. Giacomo Monardi morao je opovrgavati prosudbe nekih crkvenih krugova i svjetskih medija da Dokument takvim tumačenjem odobrava homoseksualnost.¹⁵ Michael Kolarcik, rektor Papinskog biblijskog instituta u Rimu, upitan za komentar, naglasio je da se Post 19 na taj način već desetljećima tumači na crkvenim učilištima, ali je i nadodao da to ne znači da uz manjak gostoljubivosti u Sodomi nije prisutan i element seksualne izopačenosti.¹⁶

Na akademskoj razini takvo tumačenje grijeha Sodome u Dokumentu naišlo je na oštru kritiku španjolskog katoličkog bibličara Carlosa Granadosa Garcíe, koji su svom članku pod naslovom »O homoseksualnosti u dokumentu Papinske biblijske komisije 'Što je čovjek?'« ukazuje na tri neprihvatljiva argumenta.¹⁷

1) Na argument Dokumenta da se u biblijskim odlomcima, koji aludiraju na Sodomu, osobito onim proročima, grijeh homoseksualnosti nigdje ne spominje (br. 186), Granados García odgovara pitanjem: Znači li to da i pripovijest o načinu kako su Lotove kćeri došle do potomstva (usp. Post 19,30-38) ne govori o incestu samo zato jer se u proročkim tekstovima protiv Moaba i Amona incest nigdje ne spominje? Osim toga navodi da postoje dobri razlozi da se aluzija na Sodomu u Ez 16,49-50 poveže s homoseksualnom praksom jer se izraz »gadost« (hebr. *tô'ēbāh*),¹⁸ koji nalazimo u r. 50 koristi isto tako u jednini za homoseksualni čin i u Lev 18,22; 20,13, gdje ga se izričito zabranjuje i sankcionira.¹⁹

¹⁵ Usp. La CDF tenta di fugare l'equivoco in materia di unioni omosessuali, 7. I. 2020., u: *Fraternità Sacerdotale San Pio X.*, u: <https://fsspx.it/it/news-events/news/la-cdf-tenta-di-fugare-lequivoco-materia-di-unioni-omosessuali-54059> (1. IV. 2022.).

¹⁶ M. Kolarcik je doslovno izjavio: »That doesn't mean that the other element, of any sort of sexual depravation is not there as well.« Usp. Hannah BROCKHAUS, CDF official: Anthropology and Scripture document is not 'open' to same-sex unions, 20. XII. 2019., u: *Catholic News Agency*, u: <https://www.catholicnewsagency.com/news/43144/cdf-official-anthropology-and-scripture-document-is-not-open-to-same-sex-unions> (1. IV. 2022.).

¹⁷ Usp. Carlos GRANADOS GARCÍA, *Sobre la homosexualidad en el documento «¿Qué es el hombre?» de la PCB*, 197-202.

¹⁸ Slično zaključuje Brian Neil PETERSON, Identifying the Sin of Sodom in Ezekiel 16:49-50, u: *Journal of the Evangelical Theological Society*, 61 (2018.) 2, 17. Opširniju argumentaciju u prilog takvu shvaćanju izraza *tô'ēbāh* u Ez 16,50 vidi u: Robert A. J. GAGNON, *The Bible and Homosexual Practice*, 79-84.

¹⁹ Usp. Carlos GRANADOS GARCÍA, *Sobre la homosexualidad en el documento «¿Qué es el hombre?» de la PCB*, 198-199. Granados Garcíe ističe također da osim 2 Pt 2,6-10 i Jd 7 Sodomu i homoseksualnost jasno povezuju i neki židovski spisi nastali na prijelazu iz starozavjetnog u novozavjetno vrijeme: *Oporuka dvanaestorice patrijarha* (III, 4), Filon Aleksandrijski (*De Abrahamo*, 135) i Josip Flavije (*Antiquitates Iudaicae*, I, 194-195; 200-201). O temi seksualnosti u ranim židovskim spisima vidi u: William LOADER, *Making Sense of Sex. Attitudes towards Sexuality in Early Jewish and Christian Literature*, Grand Rapids, 2013.

2) Na argument Dokumenta da nije moguće da cjelokupno stanovništvo Sodome bude pod vlašću homoseksualne strasti (br. 187), Granados García odgovara da je riječ o hiperboli kojom se želi naglasiti solidarnosti čitava grada s namjeravanim homoseksualnim činom, što je onda u skladu s dijalogom koji Gospodin prethodno vodi s Abrahamom (Post 18,32b).²⁰ U zločinu ipak direktno sudjeluju isključivo muškarci, kako sugerira u Post 19,4 dvaput uporabljen hebrejski izraz *'ansê*. Oni traže da »upoznaju« Lotove goste (r. 5), što u kontekstu r. 8 može značiti samo »seksualno zlostavljanje kroz homoseksualne radnje«²¹.

3) Što se tiče pripovijesti o zločinu u Gibei (Suci 19) i argumenta da silovanje levitove inoče dokazuje kako nasilnike nisu homoseksualno privlačili muškarci (br. 188),²² Granados García s pravom upozorava da nije važno jesu li stanovnici bili »seksualno privučeni muškarcima«, nego djelo koje su htjeli počinuti. Prvotna namjera kako žitelja Gibee tako i prije Sodome bila je homoseksualno nasilje. Premda se ta namjera nije ostvarila, ona i dalje ostaje grešnom.²³

Granados García na kraju dolazi od zaključka da Dokument griješi kada smatra da navedene pripovijesti (Post 19 i Suci 19) aludiraju ili na homoseksualnost ili na nedostatak gostoprimstva kao da bi te dvije stvari bile kontradiktorne, a zapravo su povezane. Žitelji Sodome i Gibee do te mjere zapuštaju dužnost gostoprimstva da žele seksualno zlostavljati ugošćene strance, »gomilajući tako grijeh na grijeh«²⁴. Upravo želja za homoseksualnim nasiljem

²⁰ Slično Innocent HIMBAZA – Adrian SCHENKER – Jean Baptiste ÉDART, *The Bible on the question of homosexuality*, 11. I. Himbaza ističe da uključenost svih građana Sodome odgovara ozbiljnosti grijeha i opravdava uništenje čitave Sodome.

²¹ Usp. Carlos GRANADOS GARCÍA, *Sobre la homosexualidad en el documento «¿Qué es el hombre?» de la PCB*, 199-200.

²² Čini se da Dokument ovdje sam sebi proturječi: u analizi Suci 19 kao argument navodi upitnu homoseksualnu sklonost stanovnika Gibee (br. 188), a prije inzistira na tome da »Biblija ne govori o erosnoj sklonosti prema osobi istoga spola, nego samo o homoseksualnim činima« (br. 185).

²³ Granados García smatra da pripovjedač obiju pripovijesti već sam opis homoseksualnog čina smatra toliko odvratnim da postavlja prepreku njegovu izvršenju kako ga ne bi morao ispričati. Usp. Carlos GRANADOS GARCÍA, *Sobre la homosexualidad en el documento «¿Qué es el hombre?» de la PCB*, 200.

²⁴ Usp. Carlos GRANADOS GARCÍA, *Sobre la homosexualidad en el documento «¿Qué es el hombre?» de la PCB*, 200. Velika većina komentara Knjige Postanka govoreći o grijehu Sodome ističe upravo homoseksualno ponašanje kao način na koji je ondje zakon gostoljubivosti teško povrijeđen. Wright navodi čitav niz takvih autora: Bruce VAWTER, *A Path Through Genesis*, New York, 1956.,153; Gerhard VON RAD, *Genesis. A Commentary*, Philadelphia, 1961., 212-13; Ephraim A. SPEISER, *Genesis. A New Translation with Introduction and Commentary*, New York, 1964.,142; Gunther W. PLAUT, *The Torah. Genesis. A Modern Commentary*, New York, 1974., 185-186; Bruce VAWTER, *On Genesis. A New Reading*, New York, 1977., 234-235; Robert DAVIDSON, *Genesis 12-50*, Cambridge, 1979., 72;

ilustrira veličinu grijeha Sodome i sramotu Gibee.²⁵ C. Granados García »in-zistira« da argument prema kojem navedene pripovijesti govore o nedostatku gostoljubivosti i zbog toga ne mogu govoriti o grijehu homoseksualizma ne vrijedi jer »nije kontradiktorno upućivati na jednu stvar, a samim time i na drugu«²⁶.

Kritika koju Granados García upućuje Dokumentu odražava desetljećima dugu raspravu:²⁷ treba li grijeh žitelja Sodome, a time i grupe opakih ljudi iz Gibee, tumačiti ekskluzivno kao teški nedostatak gostoljubivosti ili i kao namjeru homoseksualnog nasilja koje je pak nemoguće bez imalo želje za takvim spolnim odnosom. Je li motiv uskraćivanja gostoljubivosti toliko presudan da

Claus WESTERMANN, *Genesis 12-36*, Neukirchen-Vluyn, 1981., 367; Walter BRUEGGE-MANN, *Genesis. Interpretation. A Bible Commentary for Teaching and Preaching*, Louisville, 1982., 163-164; John C.L. GIBSON, *Genesis*, II, Louisville, 1982., 82-85; Michael MAHER, *Genesis*, Wilmington DE, 1982., 118. Usp. Robert J. WRIGHT, Boswell on homosexuality: a case undemonstrated, u: *Anglican Theological Review*, 66 (1984), 1, 82. Sličnu »uključivu« interpretaciju nalazimo i u novijim komentarima. Usp. Nahum M. SARNA, *Genesis. The traditional Hebrew text with the new JPS translation*, Philadelphia, 1989., 135-136.; Victor P. HAMILTON, *The Book of Genesis. Chapters 18-50*, Grand Rapids, 1995., 34-35; Gordon J. Wenham, *Genesis 12 - 50*, Grand Rapids, 2000., 60-65; Bill T. ARNOLD, *Genesis*, New York, 2009., 184; Federico GIUNTOLI, *La storia di Abramo*, Cinsello Balsamo, 2013., 54; André WÉNIN, *Abramo e l'educazione divina. Lettura narrativa e antropologica della Genesi. Gen 11,27 - 25,18*, Bologna, 2017., 147-148.

²⁵ Gagnon ističe da ono što Sodomu poslovično grešnom i nečovječnom nije tek nedostatak gostoljubivosti prema strancima nego »specifičan oblik u kojem se ta negostoljubivost manifestira«. Nije riječ tek o »manjem kršenju bontona«, nego o »homoseksualnom silovanju«. Usp. Robert A. J. GAGNON, *The Bible and Homosexual Practice*, 75-76.

²⁶ Usp. Carlos GRANADOS GARCÍA, *Sobre la homosexualidad en el documento «¿Qué es el hombre?» de la PCB*, 201.

²⁷ Uz već navedenu literaturu izdajamo još neke knjige i članke posvećeno isključivo pitanju grijeha Sodome: James A. LOADER, *A Tale of Two Cities. Sodom and Gomorrah in the Old Testament, early Jewish and early Christian Traditions*, Kampen, 1990.; Weston W. FIELDS, *Sodom and Gomorrah, History and Motif in Biblical Narrative*, Sheffield, 1997; Ed NOORT and Eibert TIGCHELAAR (ur.), *Sodom's Sin. Genesis 18-19 and Its Interpretations*, Leiden - Boston, 2004.; Brian DOYLE, 'Knock, knock, knockin' on Sodom's door': the function of פתח / דלת in Genesis 18-19, u: *Journal for the Study of the Old Testament*, 28 (2004.) 4, 431-448; Diana LIPTON (ur.), *Universalism and Particularism at Sodom and Gomorrah. Essays in Memory of Ron Pirson*, Atlanta, 2012.; Samson O. OLANISEBE, *Re-Interpreting »Sodom and Gomorrah« Passages in the Context of Homosexuality Controversy. A Nigerian Perspective*, u: *Ilorin Journal of Religious Studies*, 3 (2013.) 2, 191-209; Neil PETERSON, *What was the Sin of Sodom. Homosexuality, Inhospitability, or Something Else?*, Eugene (OR), 2016.; Brian Neil PETERSON, *The Sin of Sodom Revisited. Reading Genesis 19 in Light of Torah*, u: *Journal of the Evangelical Theological Society*, 59 (2016.) 1, 17-31; Karin HÜGEL, *Die Sünde Sodoms als Fremdenhass im Buch der Weisheit 19,13-17*, u: Nadja Furlan ŠTANTE - Maja BJELICA - Jadranka Rebeka ANIĆ (ur.), *Women's Religious Voices. Migration, Culture and (Eco)Peacebuilding*, Wien - Zürich, 2021.; Cephas T A. TUSHIMA, *Homosexuality and Liminality in Sodom. The Quests for Home, Fun and Justice (Gen 19:1-29)*, u: *Old Testament Essays*, 34 (2021.) 1, 68-88.

nije važno na koji način se negostoljubivost manifestira? Zanimljiva je činjenica da će u Lev 18,22; 20,13 homoseksualni čin biti osuđen i sankcioniran bez navođenja motiva, sugerirajući time da ga nikakav motiv ne može ni opravdati ni prekriti.

2.3. Post 19 i Suci 19 u svjetlu homoseksualnosti na drevnom Bliskom istoku

Dokument u svojoj argumentaciji naglašava da su stanovnici Sodome sramotnim nasiljem htjeli strance najokrutnije poniziti i podčiniti. Takvo tumačenje postaje jasnije uzmemo li u obzir ondašnje kulturološko uvjerenje na Bliskom istoku prema kojem je za muškarca najveća sramota imati pasivnu ulogu u homoseksualnom odnosu jer ga to svodi na razinu žene, što ga kao muškarca najdublje degradira. Kao potvrda za takvo kulturološko ozračje najčešće se navode dva srednjoasirska zakona (Zakon 19 i Zakon 20) s kraja drugog tisućljeća prije Krista.²⁸ Prema Zakonu 19 ukoliko bi netko svoga druga lažno optužio ili oklevetao da učestalo kao pasivni partner prakticira homoseksualne odnose, bio bi kažnjen batinanjem, novčanom kaznom i na kraju bi bio kastriran. Zakon 20 pak određuje da ukoliko netko sa svojim drugom nasilno spolno opći i za to bude optužen i krivica mu bude dokazana, za kaznu će drugi njega najprije silovati, a potom kastrirati. Valja imati na pameti da se uvijek riječ o homoseksualnom odnosu između osoba istoga društvenog statusa, koji je za onoga koji u njemu ima pasivnu ulogu bio uvijek sramotan jer ga je, svodeći ga na žensku ulogu, ponižavao i podčinjavao te ga lišavao muškosti. U skladu s time svatko tko bi za takvo što sramotno svoga druga lažno optužio ili na to prisilio, bio bi kažnjen kastracijom.

Kulturološki okvir drevnog Bliskog istoka postaje još jasniji ukoliko se uzmu u obzir neka pretkazanja koja nalazimo u babilonskom magijskom tekstu *Shumma ālu* iz vremena prije 7. stoljeća prije Krista.²⁹ Prema jednom pretkazanju čovjek koji bi homoseksualno penetrirao u svog druga postao bi vođa među svojim vršnjacima i braćom. Prema drugom onaj tko bi imao homoseksualni odnos s kultnom muškom prostitutkom (*assinnu*), jasno kao aktivan

²⁸ Navedene zakone se u engleskom prijevodu može naći u: James Bennett PRITCHARD, *Ancient Near Eastern texts relating to the Old Testament*, Princeton, 1992., 181. Taj i druge mezopotamijske tekstove o homoseksualnosti citiraju Martti NISSINEN, *Homoeroticism in the Biblical World*, 19-36; Gordon J. WENHAM, *The Old Testament Attitude to Homosexuality*, 360; Robert A. J. GAGNON, *The Bible and Homosexual Practice*, 46-47; Thomas RÖMER, *Homosexualität und die Bibel*, 52.

²⁹ Usp. A. Kirk GRAYSON – Donald B. REDFORD, *Papyrus and Tablet*, Englewood Cliffs, 1973., 149.

partner, riješio bi se svojih problema i briga. Prvo pretkazanje dodatno pojašnjava superioran status onoga tko ima aktivnu ulogu u homoseksualnom odnosu.³⁰ Drugo pak pretpostavlja posebnu povezanost muških prostitutki s božicom ljubavi Inanna ili Ištar, kojoj duguju svoju feminiziranost i homoseksualnu sklonost. U kontekstu muške sakralne prostitucije takve su osobe bile donekle društveno tolerirane. No i dalje su bile predmet općeg prezira.³¹

Navedeni pravni i magijski tekstovi vide homoseksualnu praksu uglavnom kao način da se onoga slabijeg podčini, ponizi ili iskoristi, odnosno da se sačuva privilegirani status muškarca u tadašnjem patrijarhalnom društvu.³² Činjenica da nijedan ondašnji zakon nije kažnjavao homoseksualno nasilje osobe višeg društvenog statusa nad onom nižega kao što su bili stranci, pridošlice, ratni zarobljenici ili robovi sugerira da je takvo što bilo općeprihvatljivo jer nije ugrožavalo uobičajene društvene razlike, nego ih je štoviše utvrđivalo.³³ No nisu pronađeni niti zakoni koji bi osuđivali konsensualni homoseksualni odnos između dvije odrasle osobe što bi moglo značiti da je takva praksa također bila prihvatljiva.³⁴

U svjetlu ondašnjeg kulturološkog okvira lakše možemo razumjeti zašto su žitelji Sodome i Gibee upravo homoseksualnim nasiljem htjeli poniziti i podčiniti ugošćene strance. Činjenica da takvo što žele postići pod okriljem noći pokazuje da su svjesni kažnjivosti onoga što namjeravaju učiniti.³⁵ Takvo ponašanje nesumnjivo predstavlja najteži oblik kršenja zakona gostoljubivosti koji želi zaštititi slabe i ranjive strance. U tom svjetlu možemo donekle razu-

³⁰ U tom smislu treba razumjeti i egipatski mit o braći Setu i Horusu, koji se bore za prevlast nad Egiptom do koje žele doći homoseksualnim podčinjavanjem. Usp. Gordon J. WENHAM, *The Old Testament Attitude to Homosexuality*, 361.

³¹ Usp. Robert A. J. GAGNON, *The Bible and Homosexual Practice*, 49.

³² To je razlog zašto M. Nissinen na pitanje ima li homoseksualaca u mezopotamijskoj književnosti odgovora niječno jer takvu homoseksualnu praksu ne smatra homoseksualnošću u modernom smislu riječi. Usp. Martti NISSINEN, *Are there homosexuals in Mesopotamian literature?*, u: *Journal of the American Oriental Society*, 130 (2010.) 1, 76.

³³ G. J. Wenham navodi egipatsku Knjigu mrtvih, koja na jednom mjestu ipak negativno govori i o pederastiji. Usp. Gordon J. WENHAM, *The Old Testament Attitude to Homosexuality*, 361.

³⁴ Za G. J. Wenhama je to više nego očito. Usp. *Isto*. Gagnon ističe važnost mezopotamijskog *Amanaha čarolija*, koji govori povoljno ne samo o ljubavi muškarca prema ženi i žene prema muškarcu nego i »ljubavi muškarca prema muškarcu«. Mogući dokaz o suglasnom istospolnom odnosu između odraslih osoba istog društvenog statusa Gagnon nalazi i u dvjema egipatskim grobnim likovnim scenama iz otprilike 2600. godine prije Krista koje očito veličaju homoseksualnu ljubav. Usp. Robert A. J. GAGNON, *The Bible and Homosexual Practice*, 56

³⁵ Usp. Innocent HIMBAZA – Adrian SCHENKER – Jean Baptiste ÉDART, *The Bible on the question of homosexuality*, 20-24.

mjeti zašto je za Lota takva povreda gostoprimstva gora čak i od silovanja vlastitih zaručenih kćeri djevice. Kulturološki okvir poganskog drevnog Bliskog istoka u koji ulaze i Kanaan i u njemu Sodoma potvrđuje seksualno shvaćanje glagola »poznati« (hebr. *yāda'*) u Post 19,5.8 i Suci 19,22.³⁶ Pokušaji da se u potpunosti isključi homoseksualnost iz tih dviju pripovijesti tako što bi se taj glagol shvatio doslovno u smislu da stanovnici Sodome i Gibee žele tek provjeriti jesu li ugošćeni stranci zapravo uhode jedva da su danas kome prihvatljivi.³⁷ Čini se da će i tumačenje grijeha Sodome i Gibee koje donosi Dokumenta kao isključivo teškog manjka gostoljubivosti³⁸ biti u potpunosti prihvatljivo uglavnom onim autorima koji pod svaku cijenu žele čitavu biblijsku moralnu prosudbu homoseksualnosti proglasiti irelevantnom.³⁹

No ne bismo li trebali pripovijesti u Post 19 i Suci 19 tumačiti ne samo u kontekstu kulturoloških uvjerenja ondašnjeg Bliskog istoka nego i u kontekstu same Biblije, osobito Knjige Postanka i Petoknjžja? Može li se olako preći preko činjenice da homoseksualno nasilje ovdje krši ne samo ljudski zakon gostoljubivosti nego i Božji zakon, odnosno od Boga uspostavljeni poredak prema kojem je jedini legitiman i dobar način prakticiranja spolnosti onaj u braku između muškarca i žene (usp. Post 1,27; 2,24)?⁴⁰ Kontekst grijeha Sodome (Post 19,1-11) nije samo Abrahamovo gostoprimstvo (Post 18), nego i incest Lota i njegovih kćeri (Post 19,30-38). Neće li u Lev 18 i 20 kao grešan kanaanski

³⁶ Glagol *yāda'* u Hebrejskoj Bibliji sveukupno se pojavljuje 849 puta od čega 15 puta znači »imati spolni odnos«, pri čemu je dvaput riječ o homoseksualnom odnosu (Post 19,5 i Suci 19,22). Usp. Johannes G. BOTTERWECK, »*yāda'*«, u: *Theological Dictionary of the Old Testament*, V, 1986., 453.

³⁷ Takva tumačenja vidi u: Derrick Sherwin BAILEY, *Homosexuality and the Western Christian Tradition*, London, 1955., 3-4; Scott MORSCHAUSER, »Hospitallity«, *Hostiles and Hostages: On the Legal Background to Genesis 19.1-9*, u: *Journal for the Study of the Old Testament*, 27 (2003.) 4, 461-485; Ron PIRSON, *Does Lot Know about Yada'?*, u: Diana LIPTON (ur.), *Universalism and Particularism at Sodom and Gomorrah. Essays in Memory of Ron Pirson*, Atlanta, 2012., 203-213.

³⁸ Usp. Innocent HIMBAZA – Adrian SCHENKER – Jean Baptiste ÉDART, *The Bible on the question of homosexuality*, 42: »To affirm that these texts say nothing about homosexual behavior seems to us to be an ideological interpretation.«

³⁹ Od autora koji na taj način tumače Post 19 i Suci 19 izdvajamo tek nekolicinu recentnih: Matthew VINES, *God and the Gay Christian*, 59-75; James V. BROWNSON, *Bible, Gender, Sexuality*, 268; Robert K. GNUSE, *Seven Gay Texts*, 70-74; Thomas RÖMER, *Homosexualität und die Bibel*, 56-58.

⁴⁰ Grisanti ističe da je biblijski autor u Post 19 i Suci 19 izabrao glagol *yāda'* kako bi time označio da je riječ o namjeri čina koji »jasno obeščasćuje (*violate*) ono što glagol »poznati« treba označavati: predanu spolnu intimnost u muško-ženskom odnosu«. Usp. Michael A. GRISANTI, *Homosexuality – An Abomination or Purely Irrelevant?: Evaluating LGBT Claims in Light of the Old Testament (Gen. 18-19; Lev. 18:22; 20:13)* u: *The Master's Seminary Journal*, 28 (2017.) 2, 125.

običaj (usp. Lev 18,3.27-30) zajedno s homoseksualnom praksom biti zabranjen i sankcioniran najdetaljnije upravo incest?⁴¹ Čini nam se da bi u kontekstu Petoknjžja bilo ispravnije priznati svu slojevitost grijeha žitelja Sodome, koji se očito sastoji od triju elementa: predali su se izopačenosti homoseksualne prirode, namjeravali su počiniti homoseksualno grupno silovanje i prekršili su sveti zakon gostoljubivosti.⁴²

3. Zakonski tekstovi o homoseksualnosti (Pnz 22,5; Lev 18,22 i 20,13)

Nakon što je prilično detaljno obradio starozavjetne narativne tekstove (Post 19 i Suci 19), koji se obično vezuju uz homoseksualnu praksu (br. 186 – 189), Dokument se znatno kraće, u tek dva broja (189 – 190) zaustavlja na trima zakonodavnim tekstovima (Pnz 22,5; Lev 18,22 i 20,13). Najkraće se zaustavlja na Pnz 22,5, koji zabranjuje ženama da nose mušku odjeću, a muškarcima žensku, kvalificirajući takvo što kao odvratno (*tô'ēbāh*) u odnosu na Gospodina Boga. Dokument donosi tri moguće svrhe te zabrane: osuda »zamjene spolova«, favoriziranje »jasne razlike između muškarca i žene« i sprečavanje »kamuflaže« radi prikrivanja zločina (br. 189). Uzmemo li u obzir kako ondašnju bliskostičnu homoseksualnu kultnu praksu, koja je uključivala transvestizam tako i preuzimanje ženske uloge pasivnog muškog partnera u homoseksualnom činu, prva dva tumačenja nisu daleko od osude homoseksualne prakse, osobito one kultne.⁴³

Puno jasniju osudu homoseksualne prakse Dokument vidi u Levitskom zakoniku, koji je u 18,22 izričito zabranjuje: »Ne lijegaj s muškarcem kako se

⁴¹ B. N. Peterson smatra da su Lotove kćeri došle na ideju da incestom dođu do potomstva zato jer su odrasle u grešnoj Sodomi. Usp. Brian Neil PETERSON, *The Sin Of Sodom Revisited*, u: *Journal of the Evangelical Theological Society*, 59 (2016.) 1, 17-31. Na str. 24 Peterson ističe da se u Post 19 može uočiti čitav niz izvršenih ili namjeravanih seksualnih prekršaja: bračna nevjera, istospolni odnosi, silovanje, oskvrnuće zaručenih djevoja, incest, od kojih su čak tri zabranjena i u Lev 18.

⁴² Usp. James A. LOADER, *A Tale of Two Cities*, 37.

⁴³ Usp. Willard M. SWARTLEY, *Homosexuality*, 33; Robert A. J. GAGNON, *The Bible and Homosexual Practice*, 156, 438. Dokument inzistira da je do zamjene spolova dolazilo u »kanaanskom okruženju«. Gagnon pak smatra da zabrana plaćanja hramskog zavjeta »bludničinom plaćom« ili »pasjim novcem« (Pnz 23,19), tj. novcem dobivenim od ženske ili muške prostitucije, upućuje na prisutnost slične prakse i u Izraelu, što uostalom potvrđuje i deuteronomistička povijest (usp. 1 Kr 14,24; 15,12; 22,46; 2 Kr 27,7). Tako i John Barclay BURNS, *Devotee or deviate: the 'dog' (kelebe) in ancient Israel as a symbol of male passivity and perversion*, u: *Journal of Religion & Society*, 2 (2000.), 1-10. P. A. Bird naprotiv smatra da je u Pnz 23,19 riječ o zabrani jeftinih zavjeta ili zavjeta upitne vrijednosti. Usp. Phyllis A. BIRD, *Of whores and hounds: a new interpretation of the subject of Deuteronomy*, *Vetus testamentum*, 65 (2015.) 3, 362.

liježe sa ženom! To bi bila grozota (*tô'ēbāh*)«. Takva se praska i u 22,13 strogo sankcionira: »Ako bi muškarac legao s muškarcem kao što se liježe sa ženom, obojica bi počinila odvratno djelo (*tô'ēbāh*). Neka se smaknu i krv njihova neka padne na njih.« Dokument ističe da je zabrana homoseksualnosti u Lev 18 i 20 umetnuta »između zabrane incesta (Lev 18,6-18; 20,11-12.14.19-21) i zabrane drugih seksualnih devijacija, poput preljuba (Lev 18,20; 20,10) i bestijalnosti (Lev 18,23; 20,15-16)« (br. 189). Dokument u tom nizu ispušta spomenuti zabranu spolnog odnosa sa ženom u vrijeme menstruacije (Lev 18,19; 22,18). Na taj način ukazuje da dotična zabrana homoseksualne prakse nije uvjetovana ondašnjim kulturološkim pretpostavkama, nego da zajedno sa zabranom incesta, preljuba i bestijalnosti ulazi u kategoriju onih zabrana koje imaju neprolaznu vrijednost, tj. vrijede i danas.⁴⁴ Koliko je za Levitski zakonik homoseksualna praksa krajnje nedolična, pokazuje i činjenica da je okvalificirana kao »odvratno« (*tô'ēbāh*), tj. Bogu mrsko djelo (usp. Pnz 12,31) i kažnjava se smrću. Dokument ističe »da nema podataka da je ta sankcija ikada primijenjena« (br. 189), a kasnije će u zaključku naglasiti da »disciplinske direktive Levitskog zakona zahtijevaju inteligentno tumačenje koje čuva vrijednosti koje sveti tekst namjerava promicati« (br. 195). U svakom slučaju homoseksualna praksa smatra se krajnje teškim prekršajem koji i kod Pavla ima za posljedicu isključivanje iz kraljevstva Božjega (usp. 1 Kor 6,9-10), odnosno duhovnu smrt.

Kao moguće razloge te stroge zabrane homoseksualne prakse Dokument navodi s jedne strane zaštitu i promicanje seksualnosti otvorene prokreaciji (usp. Post 1,28) u okviru legitimnog braka, a s druge »sustav 'odvojenosti', a time i različitosti, uspostavljen stvaralačkim djelovanjem riječi Božje« koja čovjeka stvara kao muško i žensko (usp. Post 1,27). Dokument ističe da je »zaglavni kamen« tog sustava različitosti upravo različitost muškarca i žene te kao takva ima simboličku vrijednost koju istospolna seksualna praksa »negira i ugrožava« (br. 190).⁴⁵ Takvim tumačenjem Dokument jasno povezuje zabranu homoseksualne prakse sa stvaranjem, čime potvrđuje Post 1 – 2 kao temelj za

⁴⁴ Usp. Walter WINK, *Homosexuality and the Bible*, u: Walter WINK (ur.) *Homosexuality and Christian Faith: Questions of Conscience for the Churches*, Minneapolis, 1999., 33-49 i Robert A. J. GAGNON, *The Bible and Homosexual Practice*, 448-451. Wink odvaja homoseksualnost od incesta, preljuba i bestijalnosti, a svrstava među one biblijske seksualne običaje koji za današnje kršćane nisu više normativni. Gagnon u svom odgovoru naglašava apsolutnost, smislenost i strogost zabrane homoseksualne prakse, a osobito činjenicu da isti stav nalazimo i u Novom zavjetu.

⁴⁵ Dokument je već prethodno naglasio da se seksualna različitost muškarca i žene ne svodi na njihovu prokreativnu funkciju, nego da ima »psihološke i emotivne aspekte« čija je važnost općepoznata »premda nije lako precizirati koji je način vlastit pojedinom spolu« (br. 150). Dokument upozorava da su neke razlike između muškarca i žene »ve-

biblijsko shvaćanje čovjeka i njegove seksualnosti. Stvoritelj je plan bračni savez između muškarca i žene do kojeg dolazi upravo zahvaljujući njihovoj seksualnoj različitosti, koja ih čini međusobno komplementarnima i plodnima (usp. br. 154 –157).

Takvom argumentacijom Dokument jasno odbacuje tumačenja prema kojima zakonodavac u Lev 18,22; 20,13 zabranom homoseksualne prakse ima u vidu seksualnost kojoj je jedini cilj prokreacija⁴⁶ ili zaštitu dominacije muškarca u patrijarhalnom društvu koju pasivna uloga u homoseksualnom odnosu ugrožava jer ga svodi na razinu žene⁴⁷ ili očuvanje posebnosti Izraela u odnosu na druge narode kroz izbjegavanje njihovih običaja.⁴⁸ Nije riječ niti o zabrani tek obrednog prekršaja koji ne bi imao trajnu vrijednost.⁴⁹ Levitski zakonik za razliku od srednjoasirskih zakona ne osuđuje tek homoseksualno nasilje niti samo aktivnog homoseksualnog partnera nego svaku vrstu istospolnih odnosa i obojicu sudionika i to na temelju antropologije Post 1 – 2, koja za Dokument ima trajnu normativnu vrijednost.⁵⁰

zane uz kulturološku povijest različitih naroda«. Među njima ima i onih koje ženski rod vrednuju negativno, što onda dovodi do »ugnjetajajućih i nasilnih ponašanja« (br. 155).

⁴⁶ Tako Thomas RÖMER, *Homosexualität und die Bibel*, 63. No, Lev 18 sadrži ne samo zabrane grijeha koji ugrožavaju prokreaciju (homoseksualna praksa, spolni odnosi za vrijeme menstruacije, žrtvovanje djece, bestijalnost), nego i one koje njome mogu rezultirati (incest i preljub).

⁴⁷ Usp. Martti NISSINEN, *Homoeroticism in the Biblical World*, 43-44.

⁴⁸ Jack ROGERS, *Jesus, The Bible, and Homosexuality. Explode the Myths, Heal the Church*, Louisville, 2006., 72. Wenham naprotiv ističe da Izraelci nisu odbacivali sve religiozne i moralne prakse okolnih naroda, nego su mnoge i prihvatili, ukoliko nisu bile u suprotnosti njihovim savezničkom odnosu s Gospodinom. Usp. Gordon J. WENHAM, *The Old Testament Attitude to Homosexuality*, 362.

⁴⁹ Usp. Daniel HELMINIAK, *What the Bible Really Says About Homosexuality*, 52; John BOSWELL, *Christianity, Social Tolerance, and Homosexuality*, 100-102. Boswell je hebrejski izraz *tô'ēbāh* tumačio kao oznaku za ritualnu nečistoću, odnosno samo za one grijeha koji uključuju etničku kontaminaciju i idolatriju. Homoseksualnost prema njemu ne bi bila neprihvatljiva zato jer je u sebi zla, nego zato jer je dio kanaanske prakse koje se Izrael treba čuvati kako bi sačuvala svoju drukčijost. Gagnon naprotiv donosi detaljan prikaz značenja riječi *tô'ēbāh* u Starom zavjetu i zaključuje da se taj izraz primjenjuje za ona ponašanja čija je odvratnost jasna i današnjem vjerniku. Za usp. Robert A. J. GAGNON, *The Bible and Homosexual Practice*, 117-120.

⁵⁰ Od ostale literature o homoseksualnosti u Levitskom zakoniku još izdvajamo: Saul M. OLYAN, »And with a Male You Shall Not Lie the Lying Down of a Woman«. On the Meaning and Significance of Leviticus 18,22 and 20,13, u: *Journal of the History of Sexuality*, 5 (1994.) 2, 179-206; Jerome T.WALSH, Leviticus 18:22 and 20:13. Who is Doing What to Whom?, u: *Journal for Biblical Literature*, 120 (2001.) 2, 201-209; Renato K. LINGS, The »Lyings« of a Woman. Male-Male Incest in Leviticus 18,22?, u: *Theology & Sexuality*, 15 (2009.) 2, 231-250; George M. HOLLENBACK, Who Is Doing What to Whom Revisited. Another Look at Leviticus 18:22 and 20:13, u: *Journal for Biblical Literature*, 136 (2017.) 3, 529-537.

4. Pavao o homoseksualnosti (Rim 1,26-27; 1 Kor 6,9 i 1 Tim 1,10)

Od novozavjetnih spisa jedino Pavao govori direktno o homoseksualnosti. Dokument najprije uzima u razmatranje dva popisa poroka (1 Kor 6,9 i 1 Tim 1,10) među koje Pavao uvrštava i homoseksualnost (br. 191 – 192), a potom centralni Pavlov tekst (Rim 1,26-27), koji najjasnije ukazuje kako se na homoseksualnu praksu gledalo u prvoj kršćanskoj zajednici (br. 193 – 194).

U 1 Kor 6,9-10 Pavao nabraja tko sve ulazi u »nepravедnike« koji neće baštiniti kraljevstva Božjega. Po uzoru na Dekalog popis se sastoji od deset poroka koje Dokument dijeli na dvije grupe od pet: u prvoj dominiraju seksualni grijesi (r. 9: bludnici, idolopoklonici, preljubnici, mekoputnici, muškoložnici), a u drugoj grijesi pohlepe (r. 10: kradljivci, lakomci, pijanice, psovači i razbojnici). Dokument ističe važnost retoričkog pitanja koje prethodi popisu: »Ili zar ne znate ...?« (1 Kor 6,9), koji sugerira da je riječ o istini koja bi Pavlovim primateljima »trebala biti očita« (br. 191). Korinćani, dakle, znaju tko su mekoputnici (*malakoi*) i muškološci (*arsenokoitai*) i da je njihovo ponašanje u potpunosti neprihvatljivo. *Arsenokoitai* su prema Dokumentu oni koji prakticiraju »mušku sodomiju«, a *malakoi* oni koji se ponašaju »feminizirano« (br. 191). Takvim tumačenjem Dokument odbacuje pokušaje da se ti termini shvate ili preusko ili preširoko i vrlo je blizu uobičajenom tumačenju prema kojem bi *arsenokoitai* bili aktivni, a *malakoi* pasivni partneri u homoseksualnom odnosu.⁵¹

Muškošci (*arsenokoitai*) nalaze se i na nešto dužem popisu poroka u 1 Tim 1,9-10. Dokument u br. 192 ističe da taj popis rasporedom slijedi Dekalog: muškološci (*arsenokoitai*) nalaze se odmah iza bludnika (*pornoioi*), a prije trgovaca ljudima, varalica i krivokletnika (r. 10). I taj popis započinje izrazom koji sugerira da je riječ o nečemu što je čitateljima poznato (r. 9: *eidōs*). Dokument iz kratke analize obaju popisa poroka zaključuje da je homoseksualna praksa za

⁵¹ Od dvaju termina svakako je jasniji Pavlov neologizam *arsenokoitai*, sastavljen od imenice *arsēn* (muškarac) i glagola *koimaomai* (leći), po uzoru na Lev 18,22 (LXX): *kai meta arsenos ou koimēthēsē* (»Ne lijegaj s muškarcem...«). Ako je *arsenokoitēs* onaj tko ide u krevet s muškarcem, onda *malakos*, kao što to sugerira i uporaba imenice *malakia* (ponašanje pasivnog homoseksualnog partnera) kod Filona Aleksandrijskog (*De Specialibus Legibus*, III i IV) u ovom kontekstu očito stoji za pasivnog partnera. Pridjev *malakos* moguće je usko prevesti kao mušku prostitutku, što bi značilo da Pavao osuđuje tek homoseksualnu prostituciju, ili široko kao feminiziranog muškarca koji pazi previše na izgled, što onda ne mora uopće nužno upućivati na homoseksualnu praksu. No takav prijevod ovdje nije prihvatljiv jer je očito riječ o nizu teških seksualnih poroka. Usp. Innocent HIMBAZA – Adrian SCHENKER – Jean Baptiste ÉDART, *The Bible on the question of homosexuality*, 76-78. Autore koji inzistiraju na tome da Pavao osuđuje samo eksploativne oblike homoseksualne prakse pa onda te izraze usko tumače vidi u: Robert K. GNUSE, *Seven Gay Texts*, 79-81.

kršćane bila teški grijeh koji Pavao ne treba objašnjavati jer je riječ o općepoznatoj i prihvaćenoj činjenici utemeljenoj na Dekalogu i Levitskom zakoniku (br. 192).

Dokument potom u dvama brojevima (193 – 194) detaljnije analizira tekst Rim 1,26-27 u kojem Pavao, govoreći o univerzalnoj grešnosti čovječanstva (Rim 1,18-32),⁵² direktno dotiče homoseksualnu praksu, i to ne samo mušku nego i žensku. Za razumijevanje Pavlove argumentacije, ističe Dokument, važno je uočiti binom istine i pravednosti (usp. r. 18) kao i inzistiranje na ludosti (usp. rr. 1,21.22.28), koja ljude na kraju dovodi do toga da zlo ne samo čine nego i opravdavaju (r. 32). Laž i nepravedno ponašanje su u rr. 18-32 međusobno uzročno-posljedično višestruko povezani (br. 195). Premda su na temelju stvorenog svijeta mogli razumom doći do istine o Bogu Stvoritelju, ljudi u svojoj bezumnosti nisu uočili razliku između stvorenja i Stvoritelja, što je rezultiralo nepravednom idolatrijom: umjesto da Bogu iskažu dužnu »slavu i zahvalnost« (r. 21), štuju likove ljudi i životinja (r. 23). »Iz tog nedostatka inteligencije proizlaze, za Pavla, posljedice antropološkog reda, prije svega seksualne devijacije« (br. 194): »obeščašćenje vlastitog tijela« (r. 24), koje se gotovo amblemski očituje upravo u zamjeni naravnog spolnog općenja »protunaravnog« ženskom i muškom homoseksualnom praksom (r. 26). Izraz »protunaravan« (*para physin*) Dokument tumači »kao nešto što je u suprotnosti s konkretnom stvarnošću spolnih tijela, koja u sebi samima sadrže razliku i svrhu koje u odnosu između istospolnih osoba nisu ni priznate ni poštivane« (br. 194). Nепрепознавање те разлике симптом је искривљања истине. На крају одломка (rr. 28-32) Pavao nadodaje još jednu dimenziju odnosa laži i nepravde: nepriznavanje pravoga Boga rezultira pojavom neurednih i nasilnih ponašanja svake vrste koja pogubno utječu na sve međuljudske odnose (br. 194).

Dokument ističe da Pavao s obzirom na homoseksualnost »slijedi osudu Levitskog zakonika, ali s važnom razlikom da takvo ponašanje vidi kao posljedicu ludosti«, odnosno »iskrивљања истине« (br. 194). Ta ludost se kod pogana očituje najjasnije najprije u idolatriji, koja »poriče očitu istinu o Bogu, vidljivu ljudskim očima u stvorenju«, a odmah zatim i u istospolnim odnosima, koji »poriču jasnu anatomsku spolnu razliku i funkciju«⁵³. Za Pavla je homoseksualna praksa najočitiiji dokaz poganske grešnosti. To je prema Gagnonu glavni razlog zašto je Pavao u Rim 1,18-32 izabire kao ilustraciju univer-

⁵² Iz konteksta Rim 2, gdje se Pavao počinje obraćati imaginarnom židovskom sugovorniku, može se zaključiti da se Rim 1,18-32 odnosi ponajprije na pogane.

⁵³ Tako Robert A. J. GAGNON, *The Bible and Homosexual Practice. Texts and Hermeneutics*, 253, 264.

zalne grešnosti. Tek na drugom mjestu je retorički razlog⁵⁴ prema kojem Pavao takvom argumentacijom želi zadobiti suglasnost svog sugovornika, znajući da je za Židove u antici homoseksualnost predstavljala »posebno odbojan primjer poganske izopačenosti«⁵⁵.

Zanimljivo je uočiti da Dokument u svom tumačenju Rim 1,18-32 nigdje ne izvodi homoseksualnu praksu direktno iz idolatrije, nego iz nijekanja istine o Bogu, što se onda negativno odražava i na priznavanje istine ljudske spolnosti. Time Dokument kao da želi izbjeći restriktivno tumačenje prema kojem bi Pavlova osuda u Rim 1 bila usmjerena isključivo na pripadnike onih poganskih kultova koji su uključivali homoseksualnu praksu.⁵⁶ Ukoliko je idolatrija nužna pretpostavka za homoseksualnu praksu, može li se onda reći da se Pavlova osuda ne odnosi na suvremene homoseksualce koji vjeruju u Boga?⁵⁷ Dokument u svom uvodu ističe da se suvremena idolatrija očituje ne više u štovanju likova ljudi ili životinja, nego u »napuštanju istinskoga Boga«, shvaćenom kao »oslobođenje i ponos«, što onda dovodi, kao i u Rim 1, do »konfuzije u shvaćanju značenja spolnosti ljudskog tijela, s raspaljivanjem sramotnih strasti« (br. 3). Takvo široko i aktualizirano tumačenje idolatrije čini Pavlovu osudu homoseksualne prakse primjenjivom i danas.⁵⁸

Dokument ničime ne sugerira da bi bila prihvatljiva druga restriktivna tumačenja prema kojima bi Pavao imao u vidu isključivo ondašnje eksploatirajuće oblike homoseksualnosti kao što su pederastija, prostitucija ili homoseksualno iskorištavanje robova,⁵⁹ ili pak da misli isključivo na heteroseksualne

⁵⁴ Argumente protiv Countrymana, koji misli da Pavao ne želi u Rim 1,26-27 osuditi istospolne odnose, nego da ih navodi čisto iz retoričkih razloga kako bi pridobio svog sugovornika, vidi u: William L. COUNTRYMAN, *Dirt, Greed, and Sex*, 108-123.

⁵⁵ Robert A. J. GAGNON, *The Bible and Homosexual Practice*, 264. O židovskim tekstovima koji odražavaju takav pogled vidi u: William LOADER, Reading Romans 1 on Homosexuality in the Light of Biblical/Jewish and Greco-Roman Perspectives of its Time, u: *Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche*, 108 (2017.) 1, 119-149.

⁵⁶ Do takvog zaključka neke je autore navela uska veza između idolatrije i homoseksualnih odnosa u Rim 1. Usp. John BOSWELL, *Christianity, Social Tolerance, and Homosexuality*, 108; Robert K. GNUSE, *Seven Gay Texts*, 81-85.

⁵⁷ Usp. David L. BARTLETT, A Biblical Perspective on Homosexuality, u: *Foundations*, 20 (1977.) 2, 140; Dale B. MARTIN, Heterosexism and the Interpretation of Romans 1:18-32, u: *Biblical Interpretation*, 3 (1995.) 3, 332-355.

⁵⁸ Pozivajući se na Rim 5,11-21; 7,5.7-23, Gagnon argumentira da za Pavla grešne strasti izvorno potječu ne od idolopoklonstva, nego od Adamova grijeha. U Rim 1,18-23 Pavao jednostavno ističe da je grijeh homoseksualnosti rašireniji u poganskoj kulturi: zbog apsurdnog štovanja beživotnih kipova, Bog ih izručuje »njihovim vlastitim već postojećim bezumnim željama«. Usp. Robert A. J. GAGNON, *The Bible and Homosexual Practice*, 284-289.

⁵⁹ Tako naprotiv smatra Robin SCROGGS, *The New Testament and Homosexuality*, 99-139.

muškarce koji se zbog pretjerane strasti upuštaju u homoseksualne odnose.⁶⁰ Osim toga neprihvatljivo je i tumačenje prema kojem bi razlog Pavlove osude homoseksualnosti bio tek obrana statusa muškarca, ugroženog pasivnom (ženskom) ulogom u homoseksualnom odnosu. Za Pavla homoseksualni odnos nije protunaravan zato što ne poštuje ondašnji uobičajen, kulturološki uvjetovan, dominantan status muškarca,⁶¹ nego zato jer ne priznaje »razliku i svrhu« spolnih tijela, zadanu Božjim stvoriteljskim planom.⁶² Pavao u Rim 1 ne pokušava spasiti »mačizam poganske kulture«⁶³, nego joj se naprotiv suprotstavlja, smatrajući homoseksualnu praksu u očitoj suprotnosti s biblijskom i kršćanskom antropologijom. U skladu s time za Pavla je u potpunosti neprihvatljiv svaki oblik istospolnih odnosa u ondašnjoj grčko-rimskoj kulturi, koja ga je i navela da se dotakne te teme.⁶⁴

⁶⁰ James V. BROWNSON, *Bible, Gender, Sexuality*, 149-178.

⁶¹ Bernardette J. BROOTEN, *Love Between Women. Early Christian Responses to Female Homoeroticism*, Chicago, 1996., 359-362.

⁶² Zanimljivo je uočiti da Dokument u tumačenju Rim 1,18-32 ne navodi teologiju stvaranja kao teološku pozadinu Rim 1,18-32 na koju upućuju sljedeće aluzije u tekstu: isti grčki izrazi za muškarca (*arsēn*) i ženu (*thēlys*) u Post 1,27 (LXX) i Rim 1,26-27; isti izraz za sliku/lik (*eikōn*), a sličan za priliku/obličje (*homoiōsis /homoiōma*) u Post 1,26 (LXX) i Rim 1,23; sličan niz životinja (ptice, stoka/četveronožci, gmazovi) Post 1,26 i Rim 1,23. Osim toga Rim 1 izričito spominje stvaranje (r. 20) te Stvoritelja i stvorove (r. 25). Dokument to ipak čini indirektno jer navodi da se Pavao oslanja na Lev 18,22; 20,13, a prije u ta mjesta u br. 190 povezuje s Post 1,26-27.

⁶³ Usp. Innocent HIMBAZA – Adrian SCHENKER – Jean Baptiste ÉDART, *The Bible on the question of homosexuality*, 106.

⁶⁴ Od ostale literature o homoseksualnosti kod Pavla izdvajamo samo najnoviju: Angelika WINTERER, *Verkehrte Sexualität - ein umstrittenes Pauluswort. Eine exegetische Studie zu Röm 1,26f. in der Argumentationsstruktur des Römerbriefes und im kulturhistorisch-sozialgeschichtlichen Kontext*, Frankfurt am Main., 2005; Gérald CARON, *Paul serait-il un homophobe? Romains 1:26-27 à l'heure de l'herméneutique*, u: *Laval Théologique et Philosophique*, 65 (2009.) 3, 489-513; Jeramy TOWNSLEY, *Paul, the Goddess Religions, and Queer Sects. Romans 1:23-28*, u: *Journal of Biblical Literature*, 130 (2011.) 4; 707-728; Darrell L. BOCK – Mikel DEL ROSARIO, *The Table Briefing. Sexuality and Paul's Transcultural Message in Romans 1:18-32*, u: *Bibliotheca Sacra*, 172 (2015.) 2, 222-228; Preston SPRINKLE, *Paul and Homosexual Behavior. A Critical Evaluation of the Excessive- Lust Interpretation of Romans 1:26-27*, u: *Bulletin for Biblical Research*, 25 (2015.) 4, 497-517; Brad KLASSEN, *The Pauline Response to Today's Sexual and Gender Confusion*, u: *The Master's Seminary Journal*, 28 (2017.) 2, 145-166; Jon C. OLSON, *Intertextuality, Paul within Judaism, and the Biblical Witness against Same-Sex Practice*, u: *The Evangelical Quarterly*, 89 (2018.) 3, 222-239; William R G. LOADER, *Paul on Same-Sex Relations in Romans 1*, u: *Interpretation*, 74 (2020.) 3, 242-252.

Zaključak

Nakon što je egzegetski ispitaao osam biblijskih tekstova u kojima se tematizira homoseksualna problematika (Post 19; Suci 19; Pnz 22,5; Lev 18,22; 20,13; 1 Kor 6,9; 1 Tim 1,10 i Rim 1,26-27) Dokument zaključuje da oni sadrže elemente »koji se moraju uzeti u obzir kod vrednovanja homoseksualnosti, u njezinim etičkim implikacijama« (br. 195). Taj zaključak svakako se ponajprije odnosi na dva teksta iz Levitskog zakonika (usp. Lev 18,22; 20,13) i tri Pavlova teksta (usp. 1 Kor 6,9; 1 Tim 1,10; Rim 1,26-27) u kojima se homoseksualna praksa jasno osuđuje. Dokument ne prihvaća revizionistička tumačenja prema kojima bi osuda homoseksualnosti u tim tekstovima bila toliko uvjetovana ondašnjim povijesnim mentalitetom, patrijarhalnom rodnom ideologijom i prokreacijom kao jedinom svrhom spolnosti, što bi za današnje vrijeme bilo u potpunosti anakrono. Kako za Levitski zakonik tako i za Pavla apsolutno svaki oblik homoseksualne prakse je u suprotnosti s biblijskom teologijom stvaranja. Neprihvatljiva je, dakle, i teza da biblijska negativna prosudba istospolnih odnosa nema u vidu suvremeni homoseksualni odnos između dviju odraslih, slobodnih osoba koje se međusobno iskreno vole,⁶⁵ nego isključivo nekadašnje oblike homoseksualne prakse, obilježene nasiljem, iskorištavanjem i podčinjavanjem.⁶⁶

Dokument u zaključnom broju također upozorava da »određene formulacije biblijskih autora, kao i disciplinske direktive Levitskog zakona« treba tumačiti inteligentno, čuvajući »vrijednosti koje sveti tekst namjerava promicati, izbjegavajući tako doslovno ponavljanje onoga što sa sobom nosi i kulturne osobine onog vremena« (br. 195). To upozorenje se ne može odnositi na pitanje trajne normativnosti jasne biblijske osude homoseksualne prakse u Levitskom zakoniku i kod Pavla. Uzmemo li u obzir kriterije koje prethodni dokument Papinske biblijske komisije *Biblija i moral*⁶⁷ navodi za pozivanje na biblijske tekstove u prosudbi suvremenih moralnih problema, onda možemo reći da ih navedeni tekstovi o homoseksualnoj problematici zadovoljavaju barem neko-

⁶⁵ Vidi zaključak članka: Robert K. GNUSE, *Seven Gay Texts*, 85 i Thomas RÖMER, *Homosexualität und die Bibel*, 63.

⁶⁶ Da bi afirmirali današnju seksualnu različitost, predstavnici tih tumačenja moraju nijekati postojanje ekvivalentne seksualne različitosti u antičkoj misli i praksi pri čemu ne uzimaju u obzir dokaze koji upućuju da je u antici postojala i konsensualna homoseksualna praksa između dviju odraslih osoba kao i pojam urođene homoseksualne sklonosti. Usp. Branson L. PARLER, *Worlds Apart?: James Brownson and the Sexual Diversity of the Greco-Roman World*, u: *Trinity journal*, 38 (2017) 2, 183-200. Taj članak daje izvrstan pregled seksualnosti u antici.

⁶⁷ PAPINSKA BIBLIJSKA KOMISIJA, *Biblija i moral. Biblijski korijeni kršćanskog djelovanja*, Zagreb, 2010.

liko: osuda homoseksualne prakse slaže se s teologijom stvaranja, a time i s kriterijem »slaganja s biblijskim shvaćanjem ljudskog bića« (br. 95);⁶⁸ osuđujući homoseksualne odnose i Levitski zakonik i Pavao zauzimaju čvrst stav protiv nekompatibilne vrednote ondašnjeg kulturnog okruženja, čime se ostvaruje i kriterij »kontrapozicije« (br. 111 i 115); osudu homoseksualne prakse Pavao ne samo preuzima od Levitskog zakonika nego je i proširuje na lezbijstvo, čime se ostvaruje i kriterij »progresije« (br. 120). Sam Dokument u br. 3 potvrđuje ostvarenje tih kriterija time što svoju kompletnu antropologiju temelji upravo na teologiji stvaranja (usp. Post 1 – 3), a u svom uvodu poziva se baš na Rim 1,18-32 kako bi ilustrirao suvremenu situaciju u kojoj je istina o čovjeku ponovno »sputana nepravednošću« (Rim 1,18), što onda zahtijeva da se o toj istini hrabro progovori kako bi se u skladu s njome pravedno i živjelo. Osim toga svojim pozivom da pri njegovu čitanju »treba imati na umu da svaki pojedini aspekt čini dio opće strukture biblijske antropologije« Dokument u br. 2 daje do znanja da prosudbu homoseksualne prakse treba temeljiti ne samo na nekoliko tekstova koji u Bibliji o njima direktno govore nego na cjelokupnoj biblijskog antropologiji utemeljenoj na Post 1 – 3.

Dokument svoj govor o homoseksualnosti završava pozivom na suradnju teologa i moralista kao i humanističkih znanosti⁶⁹ u suočavanju sa izazovom homoseksualnosti te na nužnu pastoralnu pozornost prema pojedincima u Crkvi s homoseksualnom sklonošću (br. 195). Oni za Dokument nisu više izjednačeni sa sodomitima, čiji bi grijeh bio uzrok potpunog uništenja (usp. Post 19); zbog svoje ranjivosti i drukčijosti sličniji su strancima koji traže da ih se s ljubavlju prihvati, jasno nikad nauštrb istine o čovjeku koju Dokument želi iznijeti. Jer samo nas istina može osloboditi (usp. Iv 8,32). No i »istinovati«

⁶⁸ Usp. Jean Baptiste ÉDART, *Récents herméneutiques bibliques sur l'homosexualité*, u: Livio MELINA – Sergio BELARDINELLI (ur.), *Amare nella differenza. Le forme della sessualità e il pensiero cattolico: studio interdisciplinare*, Città del Vaticano – Siena, 2012., 270: »Baciti sumnju na osudu homoseksualnih čina u Bibliji, pod izlikom da odgovaraju na drukčiji kulturni kontekst, zapravo bi dovelo do usvajanja antropologije različite od biblijske antropologije koju karakterizira spolna razlika.«

⁶⁹ Humanističke znanosti trebale bi pomoći dati odgovor na pitanje porijekla i uzroka homoseksualne sklonosti u pojedincima. Moralisti su pak pred izazovom pitanja: Ako je netko s homoseksualnom sklonošću rođen, daje li mu to moralno pravo da se onda tako i ponaša? Usp. Steve MORRISON, *Born this Way. Making Sense of Science, the Bible and Same-Sex Attraction*, Sydney, 2015.; Alan J. BRANCH, *Born This Way? Homosexuality, Science, and the Scriptures*, Wooster (OH), 2016. J. H. Y. Fehige u svom članku brani legitimnost izazovnog teološkog pitanja: »Zašto bi Bog stvorio homoseksualce kao takve ako je istina da je svaki homoseksualni čin kao takav od Boga zabranjen?« Usp. Jörg H. Y. FEHIGE, *Sexual diversity and divine creation: a tightrope walk between Christianity and science*, u: *Zygon*, 48 (2013.) 1, 35-59.

treba »u ljubavi« (usp. Ef 4,15). Izazov homoseksualnosti je Crkvi prilika da iskaže svoju majčinsku ljubav i da se tako Bog u njoj i po njoj još više proslavi (usp. Iv 11,4).

Summary

HOMOSEXUALITY IN THE DOCUMENT CHE COSA È L'UOMO? UN ITINERARIO DI ANTROPOLOGIA BIBLICA

Božidar MRAKOVČIĆ

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p.p. 432, HR – 10 000 Zagreb
bmrakovcic@yahoo.com

The article deals with the topic of homosexuality in the new document of the Pontifical Biblical Commission, titled What is Man? A Journey through Biblical Anthropology (nn. 185 – 195) in the context of contemporary Biblical discussion on that topic. The document analyses eight Biblical texts that problematise homosexual practice: Gen. 19, Judg. 19; Deut. 22:5; Lev. 18:20; 20:13; 1 Cor. 6:9; 1 Tim. 1:10; Rom. 1:26-27. The aim of the article is to detect the manner in which this document evaluates the aforementioned Biblical texts and, through that, the document's own contribution to the contemporary discussion on the role of the Bible in the moral evaluation of homosexuality. The article discusses at length the somewhat unexpected interpretation that this document of the Pontifical Biblical Commission offers of the sin of Sodom and analyses it critically. The author reads the numbers on homosexuality in the context of the general structure of Biblical anthropology as it has been presented by the document and comes to the conclusion that the truth about homosexuality is not contained in only a small number of Biblical texts on homosexuality, but primarily within the frame of the whole Biblical anthropology based on the theology of creation (see Gen 1-3). The manner in which the document of the Pontifical Biblical Commission, »What is Man?«, interprets the sin of Sodom suggests that homosexuality is not for the Bible the greatest of sins. On the other hand, a clear and absolute condemnation of homosexual practice in the Leviticus and by Paul is important also for today's evaluation of homosexuality.

Keywords: *Che cosa è l'uomo?, homosexuality, sin of Sodom, Leviticus, Paul, Bible and morality.*